

Tyyne Harjuvaaran (Hakala) muistelmia

- MUISTEMIA ISÄSTÄNI MAANVILJELIJÄNÄ
  - METSÄNHOITO
  - VANHEMPANI
  - ÄITINI
  - SEKALAISTA
- RUNOMUOTOISIA MUISTOJA
- VILMA HARJUVAARAN SAIRAUDESTA 1955
- VILMAN SAIRAUDEN LOPPUVAIHE 1957

puhtaaksikirjoittanut
tytär Anna-Liisa Virtanen (e Harjuvaara)

* * *

Anna-Liisa Virtasen kokoama Tyyne Walfrid Harjuvaaran elämäkertatiedot ovat osoitteessa:

<http://www.kolumbus.fi/jaakko.harjuvaara/T.W.Harjuvaara.html>

MUISTEMIA ISASTANI MAANVILJELIJÄNÄ

Isäni Kalle Kustaa Hakala oli syntynyt syyskuun 26 päivänä 1837 Orimattilan pitäjän Pyörähtälän kylässä Seppä-nimisen talon poikana. Hänellä oli Sereviija-niminen sisar, naimisissa Järvikylän Juonalassa. Hänen isänsä toisesta naimisesta oli tytär Hintriika, naimisissa poliisi Lindqvistin kanssa Lahdessa sekä Hannes-niminen poika isäntänä Käkelän Tokkolassa.

Näitä sisaruksia poikasena ollessa olen nähnyt ja heikosti heitä muistan. Muoripuoltanikin muistan, hänen aittojen alapäässä ollessa asunnossaan olen käynyt. Muistan sen talvisen päivän, jona hänet reellä hautausmaalle veivät, kirkon vieressä olevaan hautaan. Suurempia hautajaisia en muista pidetyn.

Vaarini Kalle Kuustaanpoika kuoli 26 päivänä syyskuuta 1856 ? (suku-
taulussa 28.6.1956), jonka jälkeen noin 6 kuukauden kuluttua isäni otti Sepän tilen isännöyden nimiinsä. Tällä lyhyellä ajalla äitipuoli käytti talon vuodeksi varatut ruokavarat niin tarkkaan, että toisena isännöyispäivänään isäni oli pakotettu naapuritalosta (Matfilasta) hakemaan narun kanssa reikäleipää lainaksi päästäkseen oma-
varaistaloudessa alkuun ja uutiseen. Koko Sepällä oloaikanaan oli äitipuoli erikoisesti varannut irtainta omaisuutta omille lapsilleen, joten talon käyttöirtaimisto ajan ollen kävi vähäiseksi ja heikoksi. Tästä luulen johtuneen, ettei Kalle erikoisesti sisarpuoltensa kanssa myöhemmin ollut tekemisissä.

Kun taloustilanne oli näin heikko eikä äitipuoleenkaan siinä asiassa voinut luottaa, niin hänellä ei ollut muuta mahdollisuutta kuin hakea taloon emäntä. Sen hän toi Virenojan Koivistosta, Amalia-nimisen tyttären työtoveriksi, joka työeruus kesti noin 60 vuotta. Sinä aikana työtä on ollut riittämiin ja vaivaa tarpeeksi. Mutta kun terveys on ollut hyvä ja talonpito edistyi suotuisasti niin hyvässä toivossa tuli vaikeudet kestettyä, uskossa, että lopussa kiitos seisoo.

Isäni oli ahkera, ripeä käytännön mies, ehkä joskus liiankin hätäinen. Ohjeenaan piti, ettei työ saanut miestä kiirehtiä vaan mies työtä. Yritti pitää huolta, ettei naapuritalon työt vaan kulkeneet hänen töistään edellä. Paitsi köyhyyden edessä piti taipua. Yleinen ohje oli, että suu piti panna säkkiä mukaan. Suuret tulot eivät rikkauttaneet vaan pienet menot. Nämä ohjeet me lapset kotona ollessa hyvin opimme, mitkä tekijät jälkeenkäin päin, ainakin minä olen hyvin muistanut.

Sepän talo sijaitsi Pyörähtälän kylän keskellä, Artjärvelle johtavan maantien mutkassa oikealla puolella vastapäätä Mattiln päärakennusta, joka sijaitsi toisella puolen tietä. Sepän talon muuton jälkeen Mattilan tallirakennus myöhemmin oli samassa paikassa. Kun Sepän talon rakennukset olivat maiden toisessa päässä, laitimmaisessa ahtaassa tien kaartamassa kolkassa ja osaksi rappiokunnossa sekä kun sen aikainen maanviljely oli kolmijakoinen: kesanto, ruis ja kaura vuorossa, niin tuli kysymys kannattavasta tilaa parantavasta muutosjärjestelmästä, mutta miten?

Sen aikainen karjanhoitokin oli kovin alkeellista. Luonnonniityt olivat pienet, kylvöheinää ei talonpoikaistaloissa vielä siihen aikaan viljelty. Karjan talviruokinta tapahtui pääasiassa oljilla, rukiin oljetkin syötettiin lehmillä, vieläpä monesti kevättarpeeseen ostettiinkin karjan kesälaitumille saattamiseksi. Näin ollen karjan tuotto talvisin oli usein hyvin heikkoa, josta johtuikin, että kesäisin useissa paikoissa säästettiin voita talven varalle. Tapahtui sellaisiakin tapauksia, että lehmät oli keväisin nostettava laidunmaille viettäessä. Olihan niitä hyvävointisiakin taloja. mutta edellä kerrotutkaan tapaukset eivät olleet harvinaisuuksia.

Isäni oli kuullut Suomen Talousseuran olemassaolosta ja tiedusteli sen neuvoa tilanteen selvittämiseksi. Ajatellen, ettei kysyjä eksy eikä kysyminen mitään ota jos ei annakaan. Olihan Talouseura levittänyt pieniä opastuskirjasia ohjeeksi maatalouden kohottamiseksi.

Kysely johtikin tilan uudistustoimenpiteisiin:

1. Olisi toimitettava uusjako, (joka useimmilla paikoilla oli jo aikaisemmin järjestetty), jolla tilan eri maaloikat yhdistettäisiin ja samalla tulisi kysymykseen Sepän talon rakennusten muutto tilan keskelle paikalle.
2. Tilan pellot jaettaisiin useampilohkoiseen vuoroviljelykseen, jossa kylvöheinä edustaa suurta osaa pelloista. Tämä muutos taas aiheuttaisi luonnostaan maanviljelyskaluston uusimista ja lisäystä, talousrakennusten rakentamista tarvetta vastaavalle tasolle sekä tuotantokarjan jalostamista. Sillä eihän niin runsaan heinäviljelyks tuottamaa satoa voinut muuten taloudellisesti käyttää hyödyksi. Niin, siinäpä sitä oli ohjelmaa kerrakseen, erittäinkin sen aikaiselle miehelle. Hätähisenä miehenä hän vähitellen muutti rakennuksia tulevalle talon tontille, ennenkuin maanjako lopullisesti päättyi. Mutta siitä, mitä hän muutti ennen jakokunnan päätöstä, ei maksettuakaan muutokorvausta. Se tietysti harmitti, ettei rehelliselle työlle annettu tunnustusta. Kuitenkin hän oli tyytyväinen, kun hän pääsi

hyvissä ajoin ennen toisia taloja talouttaan talouttaan rakentamaan toisten jäädessä odottavalle kannalle. Tämä etumatka korvasi hänen mielestään saamatta jääneet muuttokustannukset.

Kun Sepän talon rakennukset siirrettiin osaksi kylän entisille hakamaille, niin annettiin talon nimeksi Hakala. Siitä sai isäkin sukunimen eikä häntä enää sen jälkeen kutsuttu Kustaanpojaksi.

Pyörähtälä, Käkälä ja kirkonkylä muodostivat yhdessä Viljamaan kylän, joten ne kuuluivat samaan maanmittausjakokuntaan. Myöhemminkin vielä kirkonkylän (Pappilan ja Alitalon) niityt olivat Pyörähtälän maiden välissä. Aina kun Viljamaan kylän asioita järjestelmällisesti käsiteltiin kirkonkirjoissa, niin ne aloitettiin Hakalan talosta, oli siis kirkonkirjoissakin siihen aikaan kylän alkupäässä, ensimmäisiä.

Vuoroviljelykseen siirtyminen kolmijakoisesta viljan viljelystavasta ei ollut niin vaikeaa kuin alusta ajatellennäytti, sillä kylvöheinä laihallakin maalla aluksi kasvoi hyvin. Vaikka alhaisella kehitysasteella oleva talonpoika ei kehotuksiin heti uskonut eikä kartanoviljelyksiin talonpoikaisoloissa luotettu. Toiset hyväkuntoisilla tiloillaan viljelivät vanhan tavan mukaista viljan viljelystavaa käyttäen vielä kylämeijerien toiminnan aloittamisen jälkeenkin, sillä aikansa vei enenkuin kouraantuntuvatkin edistysaskeleet tunnustettiin hyväksi ja alettiin niitä noudattaa. Kun Hakalan maat olivat heikkokuntoisia niin isäni päätti kehotettua neuvoa noudattaen yrittää, kävi miten kävi. Siis se sormi suuhun joka oli pisin. Epäonnistumisiakin tapahtui, sillä kestäväää puna-apilan siementä ei aina saatu.

Aluksi pellot jaettiin seitsemään lohkokoon, jotka järjestyivät yksi lohko vuodessa. Käytännöllisistä syistä vuosilohko piti /jakaa?/ paitsi kokonsa puolesta myöskin suorasisivuisiin 10 metrin levyisiin parillisiin sarkoihin. Viemäriojat kaivettiin kevätvesien kulkua vastaavaa suuruutta silmällä pitäen. Ajan ollen entiset pienet luonnonniittyjen kappaleet liitettiin vuorolohkoihin. Luonnonniityt tavallisesti sijaitsivat peltojen alapäissä ja olivat maiden multavimpia osia. Jakaminen ei tuottanut suurempia vaikeuksia, sillä peltomaat olivat jokseenkin kivettömiä ja tasaisia toisiinsa liittyviä alueita.

Toinen tärkeä ryhmä, mitä tuleva heinäviljelys edellytti oli peltokeuhkon uusinta. Vaikka ei risuäkeet siihen aikaan enää kivettömillä pelloilla olleet käytössä, niin hanhenjalkaäes ja tasausäeskää eivät olleet tarpeeksi tehokkaita maan kylvökuntoon muokkaamisessa, vaan ensimmäinen tehokkain maan pienennyskalu oli puukehyksellinen

jousiäes. Eikä välttillä voitu heinän sänkeä tarpeeksi syvältä kääntää.

Suomen Talousseura antoi siihen aikaan malmiauroja kokeilua varten lainaksi, jota lainausta Hakalassakin käytettiin hyväksi. Ja kokeilun perusteella ostettiin uusi oma aura, jolla nurmikot syksyisin kynnettiin. Ei aurallakaan silloin vielä kynnetty kaikkia maita kuten nykyisin, vaan käytettiin sahraa, jota myöhemmön on käytetty perunan viljelystöissä.

Seuraava käänteentekevä laite oli kolmen miehen voimalla pyöritettävä nostopuimakone, jonka isäni osti noin^v 1880, ja jolla aluksi puitiin vain kevätiljat ja myöhemmin kaikki viljat, mitä talossa viljeltiin. Isäni kävi usein ensi aluksi talvisittain kylissä kone mukanaan puimassa herneitä, kun ne olivat vaikeampia varstoilla käsitellä. Noin 1890 paikkeilla^{vuod²24} veljeni Juhannes teki puusta kierrospyörän, jossa oli kettinkiura, mistä kett~~y~~inki pyörää pyöritettäessä kulki puimakoneen vastaavaan pyörään. Tätä kierroslaitetta pyöritettiin hevosella, joten miesten hikiset koneen vääntämistyöt loppuivat. Pienenä ollessani ajoin pyörää pyörittävää hevosta ja olin kovin iloinen tyotehostani, kun kylästä samanaikaisesti kuulin puintia toimittavan varstojen jyskeen, olinhan heistä paljon edellä.

Seuraava edistysaskel oli niittokone(ketjukone, yhden hevosen) ja hevosharava, jotka ovat avainasemassa heinänteossa ja pysyivät sellaisina näihin aikoihin asti pienin muutoksin. Nämä olivat ne alkuperäiset tai ensimmäiset peltotyökoneet, jotka seurasivat ajan-kohtaisina viljelystapojen muutoksen aiheuttaman runsaan työn tehokkaaksi suorittamiseksi.

Tällaiset uudistukset seurasivat aina heinäviljelyksen alettua tai toisin sanoen vanhasta viljelystavasta uuteen muutettaessa. Sillä[?] ~~kun ihmiset eivät enää syöneet heiniä, niin niiden käyttö siirtyi eläimille ja uudistukset oli tehtävä.~~ Ne, jotka eivät viljelystapojen alussa muuttaneet, olivat pian kaikissa uudistuksissa jäljessä. Eihän koneita tarvittu entisten viljelystapojen vallitessa.

Viljelysalan lisäys ja sen tuotteiden hyväksikäyttö vaati suurempia rehusuojia, sillä 20 kuorman tiloihin oli vaikea sjoittaa 100 kuorman heinä määrää. Samoin karjasuojat oli järjestettävä uudelleen, koska suuremmalla rehumäärällä voitiin elättää suurempaa karjaa. Toisin sanoen, entinen viljan myynti oli muutettava karjatalouden kautta voin myynniksi.

Viljatuotannon muututtua tuli kysymykseen lypsykarjan jalostaminen tuotantokykkyisemmäksi. Tässä tarkoituksessa ostettiin suurtiloilta

ayrshirekarjan sonnivasikoita, jonka risteytyksen avulla saatiin maatiaiskarjakin tuottavammaksi. Vasta myöhemmällä on siirrytty karjojen puhdasrotuisuuteen.

Aluksi hankittiin soikeita maidon seisotusastioita, joista kerma kauhalla kuorittiin kirnuttavaksi. Seuraava (lyhyt) aste oli pienellä käsiseparaattorilla kerman erottaminen, jolloin maidon käsittely alkoi heti lypsyn jälkeen. Pian tämän separoimisajan jälkeen perustettiin Niinikoskelle ja kirkollekin meijeri, jonne kuoritetiin maito kuorittavaksi ja kuorittu maito tuotiin takaisin kotikäyttöön taloudessa. Nykyaikanakin vielä viedään maito pääasiassa meijereihin niinkuin 70 vuotta sitten isäni vei, vaikka hiukan erilaisin muutetuin muodoin.

METSÄNHÖITO

Kun Hakalan talon rakennukset muutettiin hakamaille, niin metsät olivat myöskin senmukaisia, nuoria ja osaksi harvoja. Isoa metsääkin oli jonkin verran, mutta sitä isäni säästi pahempien päivien varalle. Tästä johtuikin, että talonpito oli puhtaasti maanviljelyn varassa, mikä ensi kädessä pakotti tekemään maanviljelysparannuksia.

Siinä 1875 (?) vuoden paikkeilla isäni teetätti läänin metsänhoitajalla metsänhoitosuunnitelman, joka perustui lohkokakkaukseen. Pitempää aikaa tätä hakkuutapaa ei noudatettu, koska sitä käyttäen ei arvokkaampaa puutavaraa voitu edullisesti käyttää hyväksi. Minäkin vielä muistan viimeisen vuosilohkon hakkauksen pitkin silpoinetukkipuineen (Piikainkyrön loholla jokirannasta taloon päin). Metsänhoitoharrastus muissa lohkoissa kulki oikeaan suuntaan hyvin tuloksin. Metsän kotilohkolla tallin taakse kylvettiin kuusta, mutta siihen tulikin mäntyä. Oliko sitten siemenen lajissa tullut erehdys vai siementykö vieressä olevasta isosta mäntymetsästä. Joka tapauksessa tulos oli oikea, sillä maa oli hiekkaista mäntymaata, taimisto tarpeeksi tiheää ja pitkää puuta. Kuusta kylvivät toivoen saavansa senaikaisiin lautanavetoihin kuiviketta, jota myöhemmin ei enää käytetty.

Lohkokakkaus lopetettiin epätaloudellisena ja metsänhoidossa siirryttiin harvennus- ja puhdistushakkuihin, jotka pidemmän aikaa jatkettuna tuottivat hyviä metsänhoidollisia tuloksia. Poistetut puut, lepät ym. pienennettiin tavallisesti kesäisin lehmitarhan kuivikkeeksi lantatalouden hyväksi. Kahdessa tarkoituksessa: metsä puhtaaksi ja lantaa pellolle.

Samalla isäni innostui metsän kylvöön ja taimiston perkauksiin, niiden avulla saatiin tilan metsämaat ja hakamaatkin kauttaaltaan niin hyvään kuntoon, että myöhemmin v. 1910 saatiin I palkinto Uudenmaanläänin metsänhoitokilpailussa.

Metsää hoidettiin tarkkaan säästäen, sitä ei "sirppihallakaan" häjätetty. Isäni itse ei ollut erikoinen harvennusmies, vaan ainoastaan aatteellinen toimittaja, mutta harvennuksen toimittivat isän pojat iän ja vuoron mukaan. Heitä on hoitohakkaussuorituksista kiitettävä.

 Sanoin "leipää lainaksi päästäkseen uutiseen". Tämä käsite nyky-aikana kuulostaa hyvin ihmeelliseltä, mutta siihen aikaan harvalla eläjällä oli rahasäästöjä taskussa, puhumattakaan pankeista. Tuloja oli vain viljasta, tervan- ja viinanpoltosta ja joskus eläimistä. Jos velkaa otti, niin se oli oraiden takauksella. Niin se tapahtui isälleni talonpitoa alkaessa. Ei ollut harvinaista siihen aikaan, että niitettiin ruista jo vihantana ennen sen loppullista valmistumista, jotta saisi leipää aikaisemmin vanhan viljan loppuessa. Usein yrittivät liian aikaiset niitot viedä sadon, mutta viljan kolkkaus (?) sen kieli, missä talossa oli käynyt "sirppihalla".

Kun rahaa ei ollut, niin talossa elettiin omavaraiselämää. Kylvettiin pellavaa, pidettiin lampaita, joista saadut kuidut ja villat kehrättiin kotona langoiksi, kudottiin kankaiksi. Eläinten nahat valmistettiin kylänahkurissa, kutsuttiin räätälit ja suutarit kotiinkin tekemään tarvittavat puvut ja jalkineet talon väelle kuin palvelijoillekin. Kaikki työvoimakin maksettiin luonnossa niin paljon kuin mahdollista oli. Kun Sepän talossa ei ollut kolmea lehmää enempää ja syöntivarastot vähissä keskellä talvea, siinä kysyttiin mikä sormi oli pisin suuhun pantavaksi.

Isäni tilanhoidon alkamisen ja päätymisen välinen aika, noin 42 vuotta oli kehitykseltään käännteentekevä, joka luonteeltaan sellaisena on soittautunut käytännössä edelleenkin taloudellisesti kestäväksi, nimittäin vilja- ja heinäviljelysvuoroisessa muodossa, jota jotkut erikoisviljelyskasvilajit (?) eivät ole voineet tuntuvammin muuttaa.

Tosin maanviljelystyöt ovat koneellisen toiminnan johdosta tulleet nopeammin suoritetuksi ja pienemmällä miesvoimalla, mutta maan kasvusatoja ei ole saatu tuntuvammin nousemaan vaikka apulannan käyttö on entisestään moninkertaisesti lisääntynyt.

Isäni toiminta-aikana yritettiin kovalla työvoimalla luonnon laatua

ja muilla maanparannusaineilla peltomaita parantaa niin, että ne kasvoivat ilman suuria apulanta-aineitakin yhtä hyviä satoja.

VANHEMPANI

Isäni

Niin tiedonhaluinen kuin isäni olikin ei hänen kirjavarastonsa ollut suuri. Se käsitti vain pieniä kirjasia maanviljelyksestä ja neuvoja eläintaudin tavallisimmissa tapauksissa ym. lehtisiä esimerkiksi raittiusasioista. Isäni ei alkuakaan ollut pahempi juopottelija, muuta kuin joskus seuran sattuessa, mutta vanhempana hänestä tuli ehdottoman raitis. Eikä pitänyt vakaumustaan vakan alla, vaan saattoi sanoa väkiviinan vahingollisuudesta sekä talodelliselta että terveydelliseltä kannalta, erittäinkin jos joku häntä lähestyi juopuneessa tilassa. Eikä meistä pojistakaan väkijouman käyttäjiä tullut.

Tupakkaa hän poltti vähän kotosalla, mutta työmaalla ei koskaan tupakkavenkeitä mukanaan kuljettanut.

Uskonnollista kirjallisuutta oli iso saarnakirja, vanha virsikirja, Piplia ym. uskonnollista kirjasta. Sitä en tiedä kuinka paljon hän näitä kirjoja luki, kun hän oleili useimmiten omassa huoneessaan ellei ollut ulkosalla.

Kirkossa hän kävi noin kerran kuukaudessa. Juhlapäivinä, jos hän oli kotona, hän luki virsikirjasta päivän evankeliumin rukouksiin ja lauloi tuttuja virsiä kahdesta kolmesta eri numerosta: Sun haltuus rakas isäni, Koko maailma iloitkaa, Oi kuningasten kuningas ym. Itse hän virret valitsi ja koko vahvalla äänellä lauloi eikä siinä pahemmin kakistellut. Minun mielestäni hän osasi sävelnenkin koko lailla oikein. Tässä noin 60 vuotta myöhemmin eli helmikuulla 1957 kuulin ennestään tutun virren radiossa, lähiaikoina kuulin sen toisenkin kerran. Totesin sen olevan vanhoja isäni laulamia virsiä, ja se on № 297 (vanha virsikirja 245).

Tämän luettuani tuntui niinkuin isäni minua vielä useiden vuosikymmenien takaisella virtensä veisuulla johdattelisi taivaallisen isäni tykö. Onhan virsi täydellinen harras rukous: täällä ajassa työtä tehdessä anoen ja täältä lähteissä armossa pelastus toivotuihin ikuisiin tiloihin.

Muistan vanhan tapauksen, kun veljeni keskustelivat ruokapöydässä uskonnon asioista, niin isäni huoneeseensa lähtiessään sanoi lo-

pulta, kun uskoo vaan niin taivaaseen pääsee. Tämän löytämäni virren nojalla minä uskon sen, sillä kauniimpaa virttä en olisi virsikirjoista hakemallakaan löytänyt ilman isäni apua.

Tästä muistokirjelmästä saa helposti sen käsityksen kuin isäni olisi ollut erikoisen edustava mies. Sitä hän ei ollut. Hän oli kirjoitustaidoton, hänellä ei ollut mitään huomattavaa suurempaa maanviljelyskirjallisuutta, opastuskirjasia lukuunottamatta. Mutta uutta kuuntelemaan hän oli utelias ja uutta kokeilemaan innokas. Tällaisessa maanviljelystalouden käännekohtassa hän onnistui muutossyrityksissään. Hätähisenä miehenä hän kerkisi ennen muita aloittamaan ja tuli ikäänkuin uranuurtajaksi kansatalonpoikiinsa (?) nähden.

Sillä nykyisinkin vielä kylvetään kylvöheinä. Jalostetaan karjaa, viedään maitoa meijeriin. Maatalous koneellistuu yhä voimakkaammin ja metsänhoito puuston vähenemisen johdosta tulee aina tärkeämmäksi. Taloudellisesti pakotettuna hän tuli tehneeksi oikeana ajankohtana uudistuksia, joissa saavutti näkyviä tuloksia, näistä innostuneena yritteliäisyys sai kasvavaa vauhtia ja samalla taloudellista tukea tilan kunnon parantamiseksi.

Voidaan sanoa, ettei yksi muuttolintu kesää tee. Niin on käynyt tässäkin tapauksessa, ettei isäni yksinään vaan myöskin pojat vuosikymmenien kuluessa ahersivat nünkuin omaa taloaan ainakin ilman erikoista palkkaa, „mahapalkalla“. Joka päivä aina aamusta iltaan, ainoastaan sadepäivä pidettiin. Sihän koiriakaan huonolla ilmalla ulkona pidetty. Erikoisesti vanhin veljeni Juhannes oli suurena tekijänä töiden toimeenpanossa. Hän oli taitava sekä puu- että rautaseppä. Hän kävi kylässäkin auranteriä asettelemassa, että saivat ne kynnettäessä pysymään maassa sopivalla syvyydellä. Hän laittoi puukierrospyörät puuntikoneeseen, joka oli ensimmäisiä paikkakunnalla ja järjesti monet muut korjaukset ja sovitukset taloudellisesti käytäntöön, joita nuoremmat sitten taas töissä käydessään noudattivat.

pulta, kun uskoo vaan niin taivaaseen pääsee.

Tämän löytämäni virren nojalla minä uskon sen, sillä kauniimpaa virttä en olisi virsikirjoista hakemallakaan löytänyt ilman isäni apua.

Äitini

Tässä talousyrityksessä oli äitinikin toisena osapuolena mukana, jossa tuoksinassa ei emännänkään kohdalla leikiten pelattu. Köyhässä taloudessa ei talousapulaisiakaan liikoja pidetty. Ruokatalous oli hyvin yksinkertaista. Ruokatalouskalustoa oli vähän ja niiden siisteyskäsityksessä oli toivomisen varaa nykyaikaan verraten. Aterioidessa perunan kuoret pantiin pöydälle. Puukon tai veitsen kärjessä perunan lohkot kastettiin kastikekuppiin. Mikäli ei liemiruokavattia erikseen ollut kaikille, syötiin yhteisestä kupista.

Muistan naapurissa käydessäni nähneeni pöydän takana seinällä lusikkahyllyn, johon jokainen syöjä asetti puhtaaksi nuollun nimikkolusikkansa ja seuraavalla aterialla otti sen sieltä käyttöönsä. Lusikoita ei kaikissa paikoissa joka päivä pesty. Näitä hyllyjä en kotona muista olleen, mutta mainitsen sen ajan tapoja, jotka mahdollisesti aikaisemmin ovat olleet yleensä muodissa. Olen vain osoittanut, minkämuotoinen taloudenhoito työvoiman puolesta tuli hyvin halvaksi.

Kotitalouseläimiä hoidettiin heikosti, ylliluoden (=pinnallisesti?) suoritus kävi nopeasti, kerittiin paljon käsitellä.

Kotitaloustilanne muuttui paljon sitten, kun pojat ja tyttäret varttuivat työkykyisiksi, joten valkeni kaikki muukin sen uudistuksen mukana, josta on isäni kohdalla on kerrottu.

Erikoisesti vanhin veljeni Juhannes oli äidin apuna ruokatalousasioissa.

1. Hän osasi myllyttää, määritellä tarvittavat ryynit ja erilaiset jauhot sekä ruokatalouteen että sikojen ruokintaan nähden.
2. Hän suoritti teurastukset ja lihan suolaukset sekä varastoinnin.
3. Tekomiehenä hän valmisti hyllyköitä, kaappeja, pöytiä, lusikoita, kehiä, olutkuurnia, yleensä kaikkia niitä puisia välineitä, joita ruokataloudessa tarvittiin. Hän valmisti myös kankaankudontavälineitä.

4. Hän liotti pellavat ja loukutti ne lihtauskuntoon.

5. Hän teki myös sepän töitä.

On otettava huomioon sen aikaisten talouskalustojen yksinkertaisuus,

joten niiden parantamiseksi tehdyt uusimiset olivat tuntuva apu naistenkin taloustöissä.

Tyttäristä Amanta /= Amanda Favén/ kävi ompeluoppia, jonka perusteella kykeni nuoremmille sisarilleen ja veljilleen tekemään pukuja kotona kudotuista kankaista.

Seuraava sisareni Vilhelmiina =(Vilhel)miina Ojamaa/ kävi Somernäsissä meijerikurssin voin valmistamista varten, kun heinäviljelyksen johdosta kotivoin valmistus myyntiä varten oli ajankohtainen. Aluksi oli ostettu neljä soikeaa maidon seisatusastiaa, kerma kuorittiin kauhalla. Ne olivat ensimmäiset hienon näköiset ja miinusta näyttivät katsomisen arvoisilta. Myöhemmin tuli separaattori-kausi maidon kuorimiseksi ja sitten alkoi maidon kuljetus meijeriin, jolloin minäkin jo oli maitopystön päällä istumassa.

Minulla on äidistäni hyvin hyvä käsitys. Ehkä se johtuu siitäkin, kun isäni oli äänekkäämpi ja suorasanaisempi, niin äitini ikäänkuin tasoitti asioiden tasapainoa. Äitini sanoi isänsä olleen sopuisaluonteisen ja siistikäyttöisen miehen. Äidistään en hänen koskaan kuullut puhuvan erikoisempaa. Äitini oli hiljainen koto-naolija. Kerran tai kaksi hän kesällä kävi jossakin naapuritalossa ja lukukinkereillä joka vuosi. Paitsi sitten kutsuissa, kun niitä siihen aikaan aina yleensä pidettiin hää- ja hautajaistilaisuuksissa sekä usein hevosella kulkien kirkossa.

En muista hänen minua koskaan kiukkuisesti komentaneen, vaan se jäi aina nuhteisiin osoittaen kuinka toiset pojat eivät niin tuhmasti ja sopimattomasti tehneet.

Kun maataloudessa isäntä vanhenee, niin joku hänen lapsistaan jatkaa hänen sijaisenaan taloudenhoitoa. Toiset lapset, sikäli kun niitä on, hakeutuvat syntymäkotinsa ulkopuolelle sopivaksi katsoomaansa tai mahdollisuuksiensa mukaiseen elämäntehtävään. Näin lähti meitä seitsemän silloisesta Hakalan perhepesueesta sekä ennen että jälkeen, kun veljemme Nikolai otti tilan vastaan. Sisaruksista nuorimpana olin aikaa seuraten jäänyt sinne viimeksi. Joten hajaantunutta sukua näin jälkeempäin katsellen näyttäisi siltä kuin kaikki ajan ollen häipyisivät pois kuin tuuleen, ettei niistä paljon jälkeä näy.

Hakalassa olen useammin käynyt katsomaasa kuin toiset pois lähteneet. Pidän velvollisuutenani muistella ja selitellä, mitä isä ja äiti ovat tehneet talonsa parantamiseksi ja lastensa elinehtojen hyväksi, siinä mielessä, että jälkeläiset saisivat tietää isänsä

ja äitinsä vanhempien työstä. Minä esimerkiksi en tiedä vaareistani muuta kuin että ovat olleet kuudennusmiehiä.

Lapsuuden muistelmia

Muistelen mielelläni elämäni alkuvuotia, jolloin mieli oli herkkä ja otti vastaan kaikki mitä näki ja kuuli. Metsässä kasvaneena talon poikana melkein pelkäsin kylän lapsia tavatessa. Minulla ja lähinnä vanhemmalla sisarellani oli ikäeroa neljä vuotta enkä ainakaan muista yhdessä leikkimistä, joten lapsen askarteluni tapahtui omin- takeisesti, yksin. Leikkikapistuksia ei siihen aikaan ostettu, joten jouduin itse tekemään maalaisaiheiset leikkivälineet puiden kävyistä ja savesta.

Pienestä pitäen minun ajatukseni ovat aina askarrelleet taloudellisis- sissa harrastuksissa. Silloin jo, kun en osannut edes kunnolla lukea, laskin kuinka paljon pitäisi saada pankkiin säästöjä, että vanhuuden päivinä olisi sata markkaa kuukaudessa elinkustannuksiin käytettävissä. Ei siihen aikaan vielä mielikuvitukseni käsittänyt inflaation olemassaoloa.

Lapsena leikkitapani olivat hyvin alkeellisia ja yksinkertaisia mielikuvitteluni tuotteita. Lapsisarjan nuorimpana olin paljon yksin, mitä leikkeihin tuli. Lelut olivat vain männyn ja kuusen käpyjä. Ostokapistuksista ei ollut puhuttakaan eikä kuvakirjoja liioin. Kotini oli kylästä hiukan syrjässä, joten lähempien naapureiden lapsia sattumalta tavatessa melkein pelkäsin niitä. Senaikaiset taloudelliset käsitykseni (sata markkaa) selittyi, kun kasvoin aikuisten parissa, jotka hyvin pienistä varoistaan tarkasti laskivat ostomahdollisuutensa. Niin tietysti minäkin isompien perässä. Kun kymmenen penniä oli taskussa rahaa, niin pääsi kaksi kertaa puotiin ostamaan viidellä pennillä makeita. Se oli pienestä miehestä jotakin se.

Rakennuksen takana kasvoi pientä kylvettyä metsää ja isoa hongikkaa, se kiinnosti erikoisesti piilopaikkana. Kun ei sieltä kukaan nähnyt. Olin kuullut puhuttavan suurista ja pienistä metsän elävistä, joiden pienempien näkeminen täytyi käydä sisällä ilmoittamassa. Miten nopeasti ne liikkuivat ja puissa hyppelivät, varmasti siellä oli niiden pesä ja voisi nähdä niiden poikasia.

Metsän eläimet tuottivat minulle lapsena suurimman ajatusaiheen. Miten ne olivat kauniita, eloisia ja miten ne tulivat kylmällä talvel- la toimeen. Piti oikein vasiten käydä jokiniityllä katsomassa kuik- kia, kun ei niitä muualla nähnyt, kävin katsomassa metsäsian ja ke-

tun pesiä (?), kuuntelin reiästä, kuuluisiko sieltä edes poikasten ääntä tai elämää.

Muistoista rikas ja omatoimisuuden alkuaiheita kasvattava oli karjapaimenessa oloaika. Olihan tehtävä omintakeista ja vapaata. Metsälaidun sijaitsi kylän laidassa, yleisen maantien varressa. Se antoi metsätalon pojalle ensimmäisen näkemyksen siitä, miten elämä naapureissa luistaa. Olihan miesmäistä: "Jäi toiset aamulla nukkumaan kun kiiruhdin karjateille"- seuraten karjan kellojen kalkantaa. Niin - metsään, jota siihen aikaan voitiin useissa kohdin sanoa pilaristoksi nykyisiin verraten. Mitä se metsä sisältää? Toiset eivät löydä sieltä mitään. Minä olin löytävinäni paljon sen mukaan kun kerkesin siihen tutustua. Ensinnäkin karjan kulkupolut, joilla avojalkaisen paimenenkin oli hyvä kävellä. Polku on siitä merkillinen, se on käytössä syntynyt ei tehty.

"Jäi toiset aamulla nukkumaan, kun otin konttini naulastaan ja kiiruhdin karjateille" kerrotaan paimenpojan laulussa. Niin, sehän oli jotakin se, joka nostatti miehenalun omatoimisuutta, että oikein jätti toiset nukkumaan, kun itse lähti karjoineen samoamaan karjapolkuja ruohoisille syöttömaille, hoiteli niitä aurinkoisen kesän, syksyisten myrskyjenkin läpi, tuoden ne onnellisesti syksyn kylmästä huoneen suojaan ja talveksi lepoon.

Löytyipä jo pojalle muutakin iloa: marjakkaat ahon rinteet, kukkaat niityn reunat ja angervoiset aitavieret. Luojan talous on suuri, sen eläimistökin on monipuolinen. Mehiläinen mettä kerää, linnut metsän polkuja seuraa marjamaille elääkseen, jänöjussi samoja teitä apila- ja orasmaalle kulkee. Orava käpy suussa rientää polkua pitkin rosoisen puun koloon. Luonnon kruunu, hirvi juoksee kaikkien paikkojen yli vastustamattomin voimin, metsien sekä vesikkojenkin yli. Kaikilla näillä sekä lukemattomilla muilla luonnon kansan eläjillä on salainen elämänohje---olemassaolonsa jatkuvaisuus, joka antaa karjapaimenellekin ajatuksen aihetta ja tutkimuksen kiinnostusta. Kaikki tämä tuntuu suurelta silloin, kun se on siirtynyt historiaan siten, ettei sellaisia karjapaimenoloja enää ole eikä sellaisia metsiä, joissa sen ajan metsäeläinkanta sellaisena ja runsaana asuisi. Ajat ja olot ovat siksi muuttuneet, ettei se käytännössä ole mahdollista, mutta ei niissä ole entistä veto-voimaakaan.

-Sekalaista

Ajattelkaa, minä ja muuiden?

Se, että tiedät jotakin Jumalasta, ei merkitse, että olet hänen omansa.

Se, että tunnet totuuden, ei tee sinua kristityksi, vaan se, että noudatat Jumalan tahdon.

Kristityksi tuleminen ei ole älyllinen, vaan uskon asia.

Rukoillessamme Jumalaa muistakaamme, että hän antaisi parhaimmaksi katsomansa asian meille tapahtua eikä sitä, jota emme ole voineet oikein ajatella.

Jumala ei aseta (=johda ?) meitä tilapäisesti, vaan siten, että se johtaa pitempiäaikaiseen parannukseen ja siten, mitä hän ajattelee meidän tarvitsevan.

Totuus aiheutti ristiinnaulitsemisen.

Nuorena on elämä vaarallista ja vanhana vaivalloista.

Nuorena olisi luetteva hyviä historiallisia mieltä kiehtovia kirjoja, joiden muistoa myöhemminkin voi lukemalla uudelleen terästä säilyttääkseen parhaimman elämänvireensä. (12.1.-54)

Vanhat ennen luetut kirjat uudelleen luettuna työttää uutta tietoisuutta, joka takaa, ettei vanhanakaan eläminen ole turhan tarpeetonta olotilaa, vaan jokainen uusi päivä kasvattaa uutta, ikäänkuin syntyisi lopulliseksi uudeksi - - -

Joka ei tunne historiaa, ei osaa arvostaa tulevaisuutta.

Joka vääristelee historiaa, se myöskin sekavasti kuvittelee tulevaisuuden.

Aineellisesti vaurastuu ja siveellisesti rappeutuu.

Joka elää kädestä suuhun, se ei pysty järjestämään taloudellista, vakavaraista liiketoimintaa.

Katsotaan, missä kaappi seisoo.

Syyt erooni seuraelämästä (= yhteiskunnallisesta elämästä?) ovat moninaiset.

1. Muutokset maamme talouselämässä, joihin en voi mukautua ilman pakkoa historiallisia kansantalous-totuuksia ajatellen.
2. On ajankohtaista vetäytyä siihen rauhalliseen kotiini, jonka olen valmistanut lepopaikaksi unohdetuksi tultuani.
3. On viisasta ajatella ja käsittää olotilanteet aina aikanaan, etten myöhästyisi enkä ajallisia aikoja unohtaen ylitse kävisi, vaan pyrkisin alhaalta päin armonanomis-varauksin pysyviin asunsijoihin.

On viisasta todeta olemassaolonsa tilanteen valtiolliseen ja kunnalliseen elämään nähden sekä samalla muistaa oman ikäkautensa velvollisuudet sisäistä elämäänsä kohtaan, sillä oman jatkuvan henkisen uudistuksensa turvaaminen on tärkeä. Pysyväisen rauhan parantaminen, oman elämäntarkoituksen selventäminen tuottaa aina uudistuvaa mielenkiintoa hyvässä mielessä loppuun asti. Näin ollen elämän hyvät kokemukset takaavat virvoittavan kehityksen joka päivälle, uutta selvitystä ennen epäselviksi jääneille asioille.

Ensi kerran nähtiin
iloissa nuorien
silmäykset vaihdettiin
yli tuolirivien.

Uusi näkemys (=näkeminen ?) toistui
opistoelämässä
toveruuskin kehittyi
yhdessäolo-rykelmässä.

Keväällä ovet suljettiin
koulun loppuvaihees
eteenpäin sitten kuljettiin
mielialan haikkees.

Muistot vaan oli jäljellä
kuluneen talven vaihees
usko ....

- - - -

Entisaikoja muistellessa
mieleen johtuu nuoruus
elämä kuvasti valoisana
ja tulevaisuutta toivekkuus

Nuorena elämä läikehtii
sydämessä sykkii toive, aatos
työtä tehtiin innokkaasti
ja saavutettiin toive.

Nuoruudelle on ominaista
sopivan seuran kaipuu
johon hakeutuu luonnostaan
ja tahtokin siihen taipuu.

Entisaikoja muistellen
mieleen johtuu nuoruus
entisiä aikoja kertailen
olossa liekehtii nuoruus.

Nuorena elämä läikehtii
ja sydämessä on ilo
toivossa mieli rikastuu
ja vakaantuu, elon ...

Miehuudessa on tahdon mahti näyte
työn ja toimen taso

.....

Lapsuuttani ajatellen
oli kuin hyppylauta
josta pääsee ponnistellen
vapauden rantaa vallatonta.

Kuluu aika, karttuu ikä
kokemus kehittyy, kasvaa
tarttuu työhön kun ei mitään
saattaa . .. elintilaa.

Vanhuus tulee aikanaan
tasaintuu ote, vakautuu
ajatukset hakee tilaa
pysähtyy, uskoon kotiutuu

Muistot alkuajan elää
karjan kellot paimenteillä
herätellen leikiten helää
aikaa armainta ajasta herättelee

Käy, katso karjan polkujen paikkaa
entistä lemmen leikkien kenttää
Vuosikymmenien kuluessa umpeen käynyt
vieraaks on kaikki muuttunut
tuntemattomaksi muodostunut.

Ei enää helky elämän rytmi
ei menneisyys tunne omakseen
ei tää maan asutus .....
ei, vaan osoittaa muuttoa.....

Kun mennyttä aikaa muistelen
niin mieleen tulee lapsuus
ja ennen muuta nuoruus
jotka yhdes elon suunnan antaa.

Rakkaus sillan rakentaa
pahankin ojan yli
toveruus sillan rakentaa
pahankin ajan yli
Antaa voimaa, uskallusta
toimiakseen onnekseen hyvin
ystävyyys elää nuoruudessa
sovussa rakkaudessa.

Kasvan aika nuoruuden
lemmen aika kehittyä
toteuttaa tahtoo miehuuden
täyttää .. ... luonnollisen.

Katso karjan polkujen paikkaa
entistä paimenpojan tietä,
joka muistuttaa ajasta parahasta
innokasta elämän mieltä.

Vilma Harjuvaara

Järvenpää 28 / 12 -55

R W

Äkkiähän se sinun lähtösi kävi, vaikka se alussa vähän viivähti. Yläkerran akkunasta seurasin menoasi aina Simolan mäkeen asti. Sen pidemmälle punasia valoja / ei / nähnyt. Kahdenkymmenen minuutin kuluttua Eini tiedusti puhelimesta tilaasi. Ilmoitin, ettei sairautesi ole pahennut viime päivinä, vaan sairaalaan lähtösi joih-tui siitä kun paikka saatiin ja että perinpohjaisemmin kertakaik-kinen mahdollinen parantuminen täten saavutettaisi. Sitten hiukan nukahdin, söin, jonkun verran suurempia ensisiivouk-sia suoritin. Aloin lukea Louhivuoren kirjaa. Lopuksi tietenkin piti käydä nukkumaan.

Torstai 29/12-55.

Yöllinen myrsky oli sammuttanut täällä sähkövalot, jotka tulivat vasta tuossa kymmenen seudussa. Kynttilän valossa piti aamutohina-t suorittaa. Töikseni puhdistin rakennuksen katon lumesta ja halkovajan katon puoleksi. Ohuemman pyykin kasasin ja toin sisälle. Hiukan korja-sin teitäkin. Niin suojaa ja vetistä on sääkin ollut, Eriksnäsin pel-lon ojiin on noussut vettä. Siinä se päivä taas meni. Illalla hoidin känsäasioita ja lueskelin lopuksi. Aili ja Pekka kävivät illalla yhtä toista selvitellen.

Perjantai 30/12.

Alkoi suojasäällä siten, että pellolla on kevään tulvan meininkit. Kun kävin Apteekissa kuittiasioissa, postissa kunnanveropalautusta nostamassa, ostin vielä taskulampun patterinkin, niin vettä oli toisi-paikoin teillä, kun ojat olivat lunta täyteen. Jaakko toi maksalaa-tikkaa puolen päivän aikaan. Liisa kävi röntgenkuvia hakemassa. Ka-ton puhdistin lumesta kokonaan ja korjasin kuivauskaapin pienempää lautaskehikkoa. - Aina päivästä vaan työn nojalla ilta tulee.

1957. Vilman sairauden loppukehitys

Syyskuun 1-7 päivään terveys alkoi suuren laihtumisen kautta tuntu-vammin heikentyä. 8-14 päivään laihtumisen jatkuessa, ruokahalun ty-rehtyessä alkoi sairaus täydellisenä. 14. päivänä kävi vielä ulkoile-massa. Seuraavien sadepäivien aikana liikkui ainoastaan huoneissa.

16. päivänä kävi vielä verannalla syömässä, vaikka heikosti.

17. päivänä alkoi yhtäjaksoinen makailu, mutta vielä 16 tienoilla kävi WC:avustajan turvin. Kello 18 tienoilla vielä puhui ymmärrettävästi, jonka jälkeen jatkui yhtämittäinen makuu sängyssä avustettuna eri makuuasennoissa tablettien ja pistosten vaikutusten alaisena. 18. päivän vastainen yö valvottiin kokonaan sairauden nopeaa kehitystä seuraten. Silmiään ei enää liioin availnut eikä enää puhellut hengittäen voimakkaasti ja raskaasti. 18. päivän aamuna kello 5 aikaan hengitysviedot lyhenivät aina kello 8.50 asti, jolloin hengitys kävi kovin lyhyeksi ja epätasaiseksi, kello 9. lopui kokonaan loppuhaukkauksiin, josta alkaen ei enää selällään olevassa asennossa kehoaan liikuttanut. Sairas oli yleensä rauhallinen ja loppukohtaus ^{ku}unis, joten voi täydellä syyllä edellyttää sielun vetäytyneen irti asuinsijoiltaan Herran armollisessa rauhassa, jota meille ei voi kukaan muu kuin Vapahtajamme antaa.

Vilma keväällä ja kevätkesällä lihoi melkein ennätysmäärään, joten pidettiin hyvinvointia luonnollisena. Mutta keskikesällä hän alkoi laihtua eikä aihetta tuntunut olevan. Syyskesällä laihtuminen kehittyi vaikeaksi sairaudeksi. Lääkkeitä hän käytti aina lääkärin määräyksen mukaan, mutta syksyllä huonon voinnin estämiseksi runsaammin, vaan ei se voinut enää heikentyneen sydämen toimintaa pidemmälle jatkaa. Lääkkeitä käyttäessään ei hän sanonut olevan suurempaa vaivaa loppuvaiheessaankaan.